

СЪЧИНТЕЛНО И ПОДЧИНТЕЛНО СВЪРЗВАНЕ В ПРОСТИТЕ И В СЛОЖНИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ

Думите в състава на изречението, както и простите изречения в състава на сложното, се свързват помежду си **съчинително и подчинително**.

1. СЪЧИНТЕЛНО СВЪРЗВАНЕ

А) СЪЧИНТЕЛНО СВЪРЗВАНЕ МЕЖДУ ЕДНОРОДНИ ЧАСТИ В СЪЧИНТЕЛНИ СЛОВΟΣЪЧЕТАНИЯ - осъществява се между равноредни т.е. еднакво главни една спрямо друга единици и се реализира на принципа на координацията. Всяка координативна верига по природа е отворена и може да се продължи с още един елемент (в случая дума). Съчинено свързаните думи изпълняват една и съща синтактична функция и се наричат еднородни части на изречението. Съчинителната връзка се характеризира с отношения на независима еднородност т.е. еднородните части изпълняват една и съща синтактична функция, но всяка от тях и смислово и граматически е независима от другите.

Съчинено се свързват равноредни единици. В рамките на простото изречение съчинено свързаните думи са еднородни части:

- **еднородни допълнения**
*Срещнах **майката, бащата и детето**.*
*Подариха ѝ **гербер, роза, карамфили**.*
- **еднородни подлози**
***Той, тя и родителите** им се съгласиха на компромис.*
***Майката, дядото и детето** заминаха.*

В съчинителни отношения влизат само еднородни категории (думи от една и съща част на речта), които запазват относителната си самостоятелност.

- **прилагателно име + прилагателно име**
млада и хубава
хубава, но зловна
не само хубава, но и умна
- **съществително име + съществително име**
дъжд и сняг
не сестрата, а братът
както дядото, така и бабата
- **наречие + наречие**
рано или късно
денем и нощем
не горе, а долу

Б) СЪЧИНТЕЛНО СВЪРЗВАНЕ МЕЖДУ ПРОСТИ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЛОЖНИ СЪЧИНЕНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Съчиненото свързване се осъществява на принципа на координацията, съчинителната верига е отворена и това значи, че има възможност за присъединяване на още един компонент. Съчинено се свързват равноредни единици. В рамките на простото изречение съчинено свързаните думи са еднородни части.

Съчинено могат да се свързват и еднакво главни едно спрямо друго изречения, получава се сложно съчинено изречение.

Различните съчинителни съюзи експлицират различни нюанси в смисъла на съчинено свързаните думи.

Видове съчинителни връзки:

- **съчинено съединително свързване** – осъществява се безсъюзно (графично се отбелязва със запетая) и със съюза **и**, който стои в края на изброяването.
- **съчинено противопоставително свързване** – осъществява се със съюзите **а, но, ала, обаче, пък**.
Той дойде, обаче закъсня.
- **съчинено съотносително свързване (разделително)** – осъществява се със съюза **или**, другите съчинителни съотносителни съюзи са **двойни** като пред втората им съставка винаги се пише запетая.

Ние не знаем дали ще дойде, или ще откаже.

- **съчинено уточняващо свързване** – осъществява се със съюзите: **т.е., сиреч, демек.**

2. ПОДЧИНТЕЛНО СВЪРЗВАНЕ

А) МЕЖДУ ГЛАВНА И ПОДЧИНЕНА ДУМА В ПОДЧИНТЕЛНИ СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ

Подчинителната връзка се осъществява на принципа на субординацията, при която основното правило е командване отгоре надолу и подчинение отдолу нагоре. В подчинителното словосъчетание едната дума е главна (нарича се още доминанта или опора), а другата е подчинена.

весело дете

бера маруля

Видове словосъчетания в зависимост от опората.

1. Глаголни словосъчетания.

виждам морето

пиша писмо

2. Именни словосъчетания.

а) с главна част съществително име

синьо небе

кутия с бижута

чаша вода

кутия цигари

б) с главна дума прилагателно име

отлъчен от църквата

седнал на перваза

затворен от години

в) с главна дума наречие (адвербални словосъчетания)

горе на дървото

много късно

твърде скромно

При сложните подчинени словосъчетания, които се състоят от повече от две думи има два вида подчинителни отношения: **съподчинителни и последователно подчинение.**

Отношение на съподчинение има, когато две или повече подчинени съставки към една опора са независими една от друга и всяка от тях образува словосъчетание с опората.

книга за деца с илюстрации

книга за деца

книга с илюстрации

сок от портокали без захар

сок от портокали

сок без захар

От логическо гледище при този вид подчинителни словосъчетания могат да се разгледат два случая, които и в граматическо отношение са различни:

- към опората има няколко определения всяко от които конкретизира и стеснява обема на понятието назовано със съществително име.
руса дълга къдрава коса
- пред опората има няколко определения. Всяко от определенията в съчетание с главната дума назовава понятие, различно от понятието назовано със съчетанието от друго определение плюс съществително име.
златен, сребърен и бронзов медал

Отношение на последователно подчинение има, когато предходната подчинена част се превръща в главна за следходната.

секретарката на директора на завода за рециклиране на отпадъци

Б) МЕЖДУ ГЛАВНО И ПОДЧИНЕНО ИЗРЕЧЕНИЕ В СЛОЖНИ СЪСТАВНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Подчиненото свързване се осъществява на принципа на субординацията - има главна и подчинена част.

В рамките на сложното съставно изречение подчинените изречения се въвеждат с подчинителни съюзи.

С подчинителен съюз се въвежда подчинено изречение:

- **за да, да** – обикновено въвежда подчинено обстоятелствено изречение за цел

- **ако** – обикновено въвежда подчинено обстоятелствено изречение за условие
- **при условие, че** – обикновено въвежда подчинено обстоятелствено изречение за условие
- **ли** – обикновено въвежда подчинено обстоятелствено изречение за условие
- **преди да, след като** – обикновено въвежда подчинено обстоятелствено изречение за време
- **макар че, въпреки че** – обикновено въвеждат подчинено обстоятелствено изречение за отстъпка
- **че** – полифункционален съюз

*Срещнах Христо. С Христо се запознахме вчера.
Срещнах Христо, **с когото** се запознахме вчера.*

*Ходих в Банско. В Банско има много туристи.
Ходих в Банско, **където** има много туристи.*